

מ"שמוליקיפוד" ל"שבלול בצנצנת": יחסי אדם-חיה וערכי טבע

בספרי ילדים ישראליים

ד"ר אתי רוזנטל

מחקר ספרות הילדים רואה את ספרות הילדים ככלי חברות, במיוחד בגיל הרך, המשרת את החברה ואת מטרותיה, תוך ניסיון לחנך את הילד לערכים ולנורמות הנהוגים בחברה הנתונה. הספרות משקפת את ערכי החברה בה נוצרה מחד גיסא, ומשפיעה על ערכי החברה בה היא מתקיימת, מאידך גיסא (רוזנטל, 2005, 2012; תור גונן, 2000). ספרות הילדים נכתבת על ידי מבוגרים, סופרי הילדים, המביעים את ערכיהם, תוך ניסיון ל"משטר" את הילדים ולתת פורקן ויכולת שליטה למאויים נסתרים של מבוגרים, הכמהים לילדותם (נודלמן, 2014; Rose, 1984; סצ'רדוטי 2000) מצאה כי ישנם סיפורים הפונים לנקודת המבט של הנמען הילד או הנמען המבוגר, ויצירות הפונות במקביל לשני נמענים אלו.

כהן (1990) הדגיש כי לספרות הילדים תפקיד במילוי צרכיו המרכזיים של הילד כנמען: ביטחון רגשי, חומרי וכלכלי, צורך בתחליפי מציאות, ליבון בעיות וקונפליקטים, מתן קתרזיס, שחרור מפחדים וממתיחויות; הצורך באהבה ובהשתייכות למשפחה, לבית ספר, חברים, מדינה ועוד. הסיפורים מאפשרים לילדים לחוות תחושת מסוגלות, עצמאות והכרת הערך העצמי ומעניקים מענה לצורך בהתגברות על קשיים כאשר הנמען-הילד לומד מן הגיבורים כיצד להתמודד עם קשיים; ההזדהות עם הגיבורים מאפשרת לילד מעבר משלב האגוצנטריות לשלב הסוציוצנטריות, תוך פיתוח מיומנויות חברתיות (כהן, 1990).

בעלי חיים הם מרכיב עיקרי בספרות הילדים בעולם ובארץ, מראשית קיומה של זו. בתהליך המדורג של ההינתקות של ספרות הילדים מספרות המבוגרים, במאה ה-17 ואילך, הועתקו בעלי החיים לעולם הספרותי והתרבותי של הילדים, וזאת בשל היותם של בעלי החיים מרכיב מרכזי בתרבות הילדים בכללה. בתרבות הילד נפגוש רבות את בעלי החיים: בסיפורים, בסרטי ילדים העוסקים בבעלי חיים אמיתיים ודמיוניים, בבובות של בעלי חיים. בעלי חיים משמשים גם כנושא לימודי בגני ילדים ובבתי ספר, הם אהובים על הילדים ומסקרנים אותם.

ספרות הילדים עשירה בסיפורים שבהם מופיעים בעלי חיים כדמות מרכזית חושבת, פעילה ואנושית לצד אדם או ילד, או כגיבורים בפני עצמם. ילדים מגבשים דרכה את יחסם לעולם החי, ויש שהספרות היא הדרך היחידה להיכרות עמו. ספרות הילדים שנושאה וגיבוריה הם בעלי החיים, משמשת למטרות דידקטיות חינוכיות, ערכיות, אומנותיות, תרפויטיות ועוד. סופרי ילדים מרבים להשתמש בבעלי חיים כדרך לאפשר ראייה מבחוץ, אובייקטיבית יותר, וכאמצעי להעברת מסרים בדרך סמויה וללא הטפת מוסר, בזכות היותם של בעלי החיים מסקרנים וחביבים על הילדים (מלחי,

2014). הספרות העוסקת בבעלי חיים עונה על הצורך של הילד בסיפוק התעניינותו הביולוגית בבעלי חיים קטנים המעוררים בו אמפטיה וסימפטיה, והעניין שלו בחיות הגדולות המעוררות בו פחד וסקרנות. החיות נכללות בעולם הדמיון של הילד וסיפורים עליהן מאפשרים סיפוק צרכי הפסיכולוגיים, הסקרנות הטבעית, סיפוק הדמיון ויצר ההרפתקנות, הצורך בהזדהות, והיענות לחוש ההומור של הילד (האופטמן, 1996).

בשל התעלמות תרבות המערב מהפגיעה בחי וניצול בעלי חיים על ידי האדם לתועלתו (ציבל, 2002), ישנם חוקרים היוצאים כנגד השימוש בבעלי חיים כגיבורים בספרות הילדים. בדרך כלל בעלי החיים מופיעים בספרות הילדים בהקשר ליחסים בין ילדים לחיות מחמד ולא לחיות בר, או לחיות מואנשות, שאינן דומות לאלו שבטבע. לטענתה של מועלם (2013) בשל היותם של הילדים אגוצנטריים, הם אינם יוצרים קשר עמוק לבעלי החיים. בעלי החיים הופכים ל"סוכנים" שבאמצעותם אנו מקנים לילדים ערכים של עזרה וחמלה (מועלם, 2013). סרפל (2007) טען כי האדם פיתח תחושת עליונות כלפי בעלי החיים, בשל הקושי שלו בהתמודדות עם הדילמה המוסרית שבהריגתם למאכל ולצרכים נוספים. בסיפור העממי, בו מופיעים בעלי חיים קיימת "פונקציונאליות הפוכה": מעמדם של בעלי חיים המביאים תועלת לאדם כחיות משק הינו נמוך בהשוואה לזה של חיות הפרא, ונמוך יותר מזה של חיות הטרף. האדם שביקש להתגבר על תחושת האשמה שבשחיתות חיות הבית או ציד חיות הבר, יצר הפרדה בין בני האדם לחיות הפרא, ותחושת עליונות כלפי חיות המשק וחיות הבית. "יחסי אדם-חיה" השתנו מהסיפור העממי לסיפורים המקוריים בני זמננו, בהם אין חלוקה ברורה בין חיות פרא, לחיות משק הבית, וכולם, כולל האדם, חיים יחד. החיים המשותפים מושפעים מהמהפכה הקופרניקאית של עולם התרבות המערבית, שאינו דוגל בהפרדה בין ההיררכיות של עולם החי והעולם האנושי, ולפי תפיסה זו – האדם ובעלי החיים יחד מהווים מערכת אחת. "כולם – בני האדם, חיות הבית וחיות הפרא חולקים את העולם סביבנו – זה הפיזי כמו גם הספרותי" (שנברג ובן כנען, 2011).

האופטמן (1996) ערכה מיון של סיפורי ילדים שעוסקים בחיות על פי קטגוריות, תוך מעבר מתוכן ומדורג לפי רמת ההתפתחות של הילד, מקטגוריה מוחשית למופשטת. הקטגוריות שמצאה האופטמן (1996, 2006) בסיפורי בעלי חיים לילדים הינן: יצירות בעלות כיוון מימטי, הממוקדות בתכונות הטבעיות, הזואולוגיות של בעלי החיים; יצירות המדגישות את יחס הילד אל בעלי החיים, בעל החיים כחבר; בעלי חיים מואנשים, המופיעים כבני אדם וידידים אנושיים; השיר והסיפור האטיולוגי (שמטרתם להסביר תכונות והתנהגויות של בעלי חיים); משלים לילדים העוסקים ביחסי אנוש במישור של הפרט, ואלגוריות העוסקות ביחסי אנוש ברמת הכלל ובערכים חברתיים.

במאמר זה אבחן דפוסי עיצוב של "יחסי אדם-חיה" בספרי ילדים לגיל הרך, אשר נכתבו ונוצרו בארץ. המתודולוגיה בה נקטתי הינה קריאה צמודה המתייחסת ליצירות מנקודת מבט פרשנית (Hunt, 1991). טקסטים מהווים מרחב קריאה ואזורי שיח לפענוח, בהם יש התייחסות לקורא המבוגר ולילד כמתחנכים פוטנציאליים (סצ'רדוטי, 2000).

בסקירה שערכתי לכחמישים ספרי ילדים שנכתבו בארץ בין השנים 1948-2011, בהם מתוארים יחסי אדם-חיה, מצאתי כי ניתן למפות את יחסי האדם ובעלי החיים בסיפורים שנבחנו על פי הקריטריונים הבאים:

- א. סיפורי מסע של הגיבור האנושי או של בעל החיים.
 - ב. בעל החיים כעזר לגיבור.
 - ג. סיפורים העוסקים בהתמודדות עם פחד מבעל החיים / מהשונה, האחר (כולל סיפורי דרקונים).
 - ד. בעל החיים כמעדן התנהגות ומשפר מצב חברתי.
 - ה. בעל החיים כחיית מחמד / יחסי חברות ומשחק.
 - ו. בעל החיים כ"עונה" על צורך פסיכולוגי-טיפולי.
 - ז. יחסי האדם וחיות הבר – צייד מחד ומציל מאידך.
 - ח. "סיפורי-ידע" המספקים ידע זואולוגי וביולוגי על בעלי החיים ואורחות חייהם.
- במאמר אתייחס למגוון סיפורים המדגימים את הקטגוריות הללו ומצביעים על יחסי אדם-חיה לפי ההבחנה המוצעת. לעיתים נמצא סיפורים המשתייכים ליותר מקטגוריה אחת.

א.סיפורי מסע

ספרי מסע עוסקים הן במסע פיזי ממשי של מעבר במקומות שונים והן ב"מסע פנימי", המשולב בדרך כלל בסוג של רפלקציה פנימית שעובר הגיבור, החווה נופים, אנשים ואורחות חיים שהוא פוגש בדרכו. אלו יוצרים הזדהות ותובנות חדשות אצל הגיבור ואצל הקורא כאחד (נווה, 2002). במרבית הסיפורים המסע יתחיל ב"מקום הבטוח" של הגיבור, הבית, ובעקבות "אירוע מכוון", תתאפשר היציאה לעולם הגדול. הסיפור גופו יעסוק בחוויות שעובר הגיבור בדרכו, והסיום יחזירו לביתו. הגיבור עובר תהליך של שינוי והתפתחות עצמית בשל המסע. בספרים המיועדים לגיל הרך מדובר בדרך כלל במסע בזעיר אנפין. ספרי פעוטות שניתן לשייך לז'אנר הזה יעסקו בעיקר בתיאור מציאות, ואלמנט ה"מסע" שבהם יהיה בעל אופי דיווחי (ארמון, 2009).

בסיפורים העוסקים בבעלי חיים, נפגוש בסיפורי מסע המתארים את מסעו של בעל החיים, לעומת מסע של הגיבור האנושי, הילד, בדרך כלל, כשבעלי החיים בסיפור מתלווים אליו או נקרים בדרכו. בסיפור **איה פלוטו** (גולדברג, 2011 [1957]), מוצג סיפור מסעו של פלוטו מקיבוץ מגידו, שמשמעם וקורע את החבל. הוא יוצא לדרך ופוגש צפרדע ודג, נרקיס, פרפר, חבר קיבוץ ופרה. גדי, בעליו מגיע: "הביטו, פלוטו שלי, איה היית? פלוטו חביבי, שלום וברכה. חזרת הביתה. איזו שמחה." גדי אינו כועס על שברח: "נרוץ מהר! מי יגיע ראשון? כבר זמן לאכול ולשכב לישון!". הכלב והילד מתחרים ביניהם, להגיע לארוחת הערב ולשינה. בחזרתו, הכלב אינו קשור ורץ חופשי עם בעליו.

הסיפור מציג את חקרנותו של פלוטו הכלב וכן את יחסיהם של פלוטו וגדי, יחסי רעות ואהבה. לעומת זאת, בסיפורו של דמיאל (1983) **שמלת השבת של חנה'לה**, הילדה הקטנה לובשת את שמלת השבת החדשה, ויוצאת לשחק. היא פוגשת בעדנה הפרה ובזווי הכלב המנומר השמחים לקראתה, אך היא עוצרת בעדם מללכלך את שמלתה החדשה. בעלי החיים הם חבריה של חנה למשחק. בהמשך הירח מנקה את שמלתה מכתמי הפחמי לו עזרה. חנה יצאה ל"מסע" ושבה שונה.

סוג של "סיפור מסע", בו הגיבור האנושי עורך "מסע", הינו הסיפור **איילת מטיילת** (הופר, 2002), בו איילת אוספת לה חברים לדרך. זהו סיפור מצטבר. ישנה חזרתיות וחריזה בצורת הפנייה של בעלי החיים לאיילת: "פתאום בחלון, שריון עגול מנסה לחזול. מי עומד שם נעצב? אומר הצב: כואב לי הגב. אני עייף. אפשר לנוח לך על הכתף?" (ללא מספרי עמודים). בדרך פוגשת איילת בעלי חיים נוספים המבקשים את עזרתה, והיא עוזרת להם בשמחה. היא מגלה כוחות ויכולות. יחד מגיעים הם לביתה. אמה מקבלת את כולם ומארחת אותם יפה: "מה הבאת לנו איילת? היכנסו כולכם לחדר האורחים אתן לכם עוגיות ותפוחים." (ללא מספרי עמודים).

הסיפור שבלול בצנצנת של הופר (2011) גם הוא סוג של סיפור מסע "מצטבר-מתחסר". מתן, גיבור הסיפור יוצא לדרך מצויד בפריטים רבים הנעלמים בדרך. מתן מתמודד עם עצמאותו בהכנות לגן. לוקח עמו תיק עם כריך, כובע אדום, שמיכה ירוקה ואת בובו הגמד, בקבוק מים ושבלול בצנצנת. לפני לכתו נותן "ליטוף אחרון לכלב נוח" ויוצא לגן. אביו והכלב הולכים אחריו כצל. החתול אוכל את הכריך, הכובע האדום עף מראשו של מתן, ומשמש להגנה מהשמש לצב הזקן. העץ בשלכת נהנה מהשמיכה הירוקה. בובו הגמד נעלם בחנות צעצועים. מתן מוצא משרוקית ודווקא אז "הבקבוק נפתח. הצנצנת נופלת והכל נשפך". השבלול משתכשך לו בשלולית. מתן מגיע לגן ומגלה: "את הכל איבדתי בטעות, וכלום לא נשאר לי... רק... משרוקית על חוט". הוא שורק והכלב נוח מחזיר לו את כל האבדות מלבד השבלול. ריקי הגננת שולחת את כולם לחצר לחפש שבלולים. האהבה לבעל החיים מודגשת וכן הקשר בין הילד לכלב, העוזר לו. העזרה לבע"ח ולעץ מודגשת בגופן כהה יותר: "חתול רעב מגיע ומריח כריך. ממממאוו.. זה בדיוק מה שהייתי צריך". הפריטים של מתן עוזרים לבעלי החיים בדרך, גם אם ללא כוונה. החילוץ נהנה מהמים הנשפכים מהמימייה שלו. על פי האיורים אנו רואים כי הכלב והאב מלווים את מתן, שומרים ונוכחים, עד הגיעו לגן. מתן יצא מביתו הבטוח, עבר "מסע" והגיע למקום בטוח אחר, הגן.

ב.בעלי החיים כנחלצים לעזרת הגיבור בסיפור

בסיפורו של לוי קיפניס (1983), **אליעזר והגזר**, סבא מצליח להוציא את הגזר בעזרתם של סבתא אלישבע, הנכדה אביגיל, הכלב, החתול והעכבר אפור השכם. כשכולם פעלו יחד – יצא הגזר. זהו "סיפור מצטבר", הדמויות מצטרפות ובאות זו אחר זו. הסיפור מדגיש את חשיבותה של העזרה ההדדית להשגת מטרת, את כוח הקבוצה והיחד מול כוחו של היחיד. בעלי החיים הם חלק מחייו של הסב ומשפחתו.

הסיפור **פרח לב הזהב** (אליגון, 1983) שזכה לגרסאות רבות, משתייך הן לקטגוריית סיפורי המסע, והן לקטגוריה של סיפורים על "בעלי חיים הנחלצים לעזרת הגיבור". בסיפור מקבל דוד עזרה מבעלי חיים שהוא פוגש בדרך במהלך מסע ההרפתקאות שהוא עובר. דוד מבקש להציל את אמו ויוצא לדרכו להביא לה "פרח אדום עם לב זהב" (שם, עמ' 22). הפרח הוא המרפא לאמו. אך הדרך "רחוקה וקשה" (שם, עמ' 22). דוד תועה בדרך והעורב נחלץ לעזרתו תמורת הצידה שלקח לדרך – לחם וגבינה. הכבשה מקבלת את כובעו ומעילו בתמורה להכוונה. הברבור מקבל את נעליו של דוד ומעביר אותו את הנהר. דוד מוצא את הפרח, קוטף אותו, וחוזר לביתו. הוא נותן לאמו את הפרח להריח – "והנה פקחה את עיניה – אימא הבריאה" (שם, עמ' 23). בעלי החיים בסיפור עוזרים לדוד, שמסר את לחמו ואת הגבינה וכן את נעליו לברבור ולעורב.

בספרה של אבורמן עידן (1999) **מפתחות הקסם של דידי**, דידי יוצא להצלת אמו בעזרת בעלי חיים. דידי לוקח עמו את הג'ירף הרואה את הכול מלמעלה ועוזר לתכנן את הצעדים, ואת התן שיהיה לו שומר ראש. התן מעודד אותו לנהוג באלימות אך הג'ירף מעודדו להשתמש ב"מפתחות הקסם". יחד הם מצליחים במשימתם. בעלי החיים מייצגים את הדחפים השליליים והחיוביים בנפשו. הספר מקדם ערכי סובלנות וכבוד הדדי, וכן אהבה וכבוד במשפחה.

בסיפור איפה הסבלנות? של הראל (1989) מוצגת דלית, שיוצאת לחפש "סבלנות" לאחר שהוריה אומרים לה: "די, דלית, מספיק לדבר, אין לי סבלנות" ... היא מחפשת יחד עם החיות שהיא פוגשת את "הסבלנות". היא וחבריה בעלי החיים אינם יודעים "איך נראית הסבלנות?". הם עונים: "אני לא יודע, אני לא יודעת." דלית מתקשה להבין: "כל הסבלנות שהייתה לנו בבית, נגמרה..." היא מספרת על כך לשוקו הכלב שבא לעזרתה. בהמשך, הוריה קמים עם הרבה סבלנות. בסוף הסיפור ההורים קוראים לה והיא מבקשת מהם להתאזר בסבלנות, ומתיישבת לצייר ציור: "עוד מעט היא תגמור אותו ואז תספר מה עשתה בחצר. עוד מעט. סבלנות!" (ללא מספרי עמודים). דלית עברה שינוי במהלך ה"מסע" וחזרה הביתה שונה, ובעלת תובנות חדשות.

ג. סיפורים העוסקים בהתמודדות עם פחד מבעל החיים / מהשונה, האחר (כולל סיפורי דרקונים)

בסיפורים העוסקים ביחסי אדם-חיה, נפגוש פעמים רבות בפחד מן האחר, השונה, בעל החיים. בני האדם מתנהלים על פי סטריאוטיפים ודעות קדומות. לספרות ילדים ונוער מעצם היותה ספרות דידקטית-חינוכית, המשפיעה על מחשבותיהם ועל רגשותיהם של קוראיה, תפקיד חשוב בעיצוב השקפת עולמם של הילדים. בהיותה סוכן חברות, עליה לאפשר היכרות עם ה"אחר", "השונה", כל מי שאינו "אני" (לנגר, עמ' 47). הפחד מהשונה, מהאחר, הינו פחד בסיסי. האחר, בחברה ובספרות, הוא מי ששונה מן הכלל, דבר ההופכו לא פעם לזר, למפחיד או לאויב (גוברין, 2013). בעלי חיים משמשים מושא לפחדים וחששות של ילדים, והנושא בא לידי ביטוי בסיפורים.

בסיפור **לא מפחד מכלבים** (טל, 2000) רועי מספר שאינו מפחד מאף כלב, מלבד מהכלב חושך שחטף לו את החלה. בלילה חלם רועי חלומות רעים על חושך הכלב. למחרת, חשב שמפלצת רודפת אחריו, אך גילה שזהו בעצם גור כלבים קטן וחמוד, וקרא לו מסטיק. הוריו מסכימים לגדל את מסטיק בבית בתנאי שיהיה אחראי לו. מסטיק, הגור נפגש עם חושך הכלב. רועי שחושש לו, מתגבר על פחדו ונכנס להצילו, מתוך אהבה ואחריות. להפתעתו, שני הכלבים מתחברים. רועי גילה שחושך אינו מפחיד כמו שחשב. בסיום מודגש, שפחדו של רועי מכלבים נגזר. הסיפור מסופר כולו בגוף ראשון ובדיבור ישיר על ידי הילד הגיבור. דבר זה מגביר את האמינות של התמודדות עם פחדים מכלבים לקורא. בסיום הסיפור רועי מכריז שכעת אינו מפחד מאף כלב. בנוסף, נוצר מעין סיפור מסגרת: הפתיח מדבר על כך שרועי אינו מפחד מאף כלב וכך גם הסיום.

בסיפור **איתמר פוגש ארנב** (גרוסמן, 1995) מתואר איתמר שאוהב חיות, אך מפחד דווקא מארנב ולא מאריות או מדרקונים. הוא חושב ש"ארנב זאת חיה גדולה כמו פיל. הוא גם "בטוח שארנבים טורפים ילדים". יום אחד בטיול ביער נתקל בו משהו "קטן וחמוד". אותו "משהו" רעד מפחד. "איזה מזל", אמר המישהו, 'אני פחדתי שאתה ילד'" – אומר לו היצור הזהיר, המפחד מאוד מילדים. הם בורחים זה מזה, אך מגלים שאינם מפחדים. "נוכל להיות חברים", אמר איתמר. הם נפרדים: "אך מאז איתמר אינו מפחד מארנבים... ובכל פעם שהוא הולך עם אבא ואמא הוא פוגש את החבר שלו הארנב". סיום הסיפור וכן הדיבור הישיר מדגישים את ערך החברות דרך דבריו של איתמר לארנב: "נוכל להיות חברים" אמר איתמר". החברות מתקיימת גם בין השונים זה מזה.

בסיפורה של נקאו (1985) **משהו צהוב ושחור**, טלי הולכת עם אבא לרופא השיניים. בסיפור זה בעל החיים וההתגברות על הפחד ממנו, מהווים אמצעי להתגברות על הפחד מרופא השיניים. בהמתנה לתורה, רואה טלי סל של אישה וממנו "מבצבץ משהו צהוב ושחור. מה זה יכול להיות?" היא חושבת לעצמה. בהמשך הסיפור מדמיינת טלי את הדבר הצהוב שחור – "מתפתל כמו זנב של חיה, הופך לאריה גדול... רק טלי שמעה את השאגה האיומה..." טלי מגלה בעצמה כוחות, שולטת באריה ומאכילה אותו מידה, רוכבת על האריה ואיש כמובן לא רואה, ונכנסת עם האריה לרופא. "הטיפול עבר מהר, טלי כבר לא פחדה. היא הושיטה יד לרופא ואמרה: "תודה", והאריה – חזר לסל." טלי התגברה על הפחד בעזרת חברה (הדמיוני) האריה.

הילד מדמיינן זאב ומתגבר על פחדיו בסיפורה של בן-גור (2006) **קיש-קיש קישטה!** הוא שוכב במיטתו ומדמיינן זאב רע ורעב בחושך. הזאב רוצה לטרוף. הילד מתקרב אליו בשקט עם קשקשן בכל יד, ומרעיש: "קיש-קיש קישטה!" הזאב נבהל ונמלט למרחקים. הילד מתמודד עם פחדיו ומצליח לגרש את הזאב המאיים.

בסיפורה של אתר (2003) **האריה שאהב תות**, מספרת המחברת שהאריה הקטן רצה לאכול רק תות. לא עזרו ההסברים של אמו, שאין להם ביער תות. הוא בכה ויילל. פעם באו ילדים ליער. האריה ביקש מהם את התות מתיקים. הם פחדו וברחו. האריה אכל את התות, והבין שבכלל אינו אוהב תות

ומאז הוא "לא רוצה דברים שאין, ושרק לילדים אחרים יש... והוא כבר לא בוכה ולא מתנהג כטיפש" (שם, עמ' 24). האם דואגת לאריה ולמזונו והוא לומד לשמוע בקולה ולהסתפק במזון כמו שאר האריות. הילדים הקוראים לומדים לראות את בעל החיים כבעל צרכים פיזיים ורגשיים, דבר שעשוי למתן את תחושת הפחד המידית.

סיפורי הדרקונים משתייכים גם הם לקטגוריה זו של יחסי אדם-חיה המנוהלים על ידי רגשות הפחד וכוחן של הדעות הקדומות. סיפורים רבים נשזרו סביבם. בסיפורים שאציג ישנה האנשה של הדרקון וקריאה לשינוי חברתי בהתייחסות לאחר, המבוססת על דעות קדומות. היציאה נגד סטריאוטיפים מקובלים של יחסי אדם-חיה, במקרה שלנו הדרקון כאויב האדם, מופיעה בסיפור של חפר (2003) **האוצר של צ'מבלו**, המציג דרקון גדול ומפחיד, השומר על "אוצר של ממלכה אבודה". הדרקון השתעמם והעסיק את עצמו באופנים שונים: סרטים, סריגה, ופתרון תשבצים. האביר הנס הנערץ, שעבר דרך ארוכה ומלאת קשיים כדי להגיע למערה ולאוצר מופיע בפתח המערה. הדרקון מנסה להפחידו בלהבת אש ובקול מפחיד, אך ללא הצלחה. הדרקון והאביר מתיידדים ומשחקים יחד. לבסוף, הנס האביר מציע לצ'מבלו הדרקון להצטרף אליו. מעכשיו הם כבר לא היו לבד: "יש להם זה את זה: אביר את דרקונו ודרקון את אבירו. וזה שווה יותר מכל הזהב והיהלומים שבעולם". החברות מנצחת את הדעות הקדומות. "אחרי כל-כך הרבה שנים של שעמום ושל בדידות היה צ'מבלו מאושר שסוף סוף מצא לו חבר", האוצר במערה ממתין למגליו. אך בכל מקרה, מייעץ המספר בדיבור ישיר ומבקש: "אל תריבו עליו עם אף אחד" אין זה שווה.

אצל גפן (1986) בסיפור **הדרקון הלא נכון**, מוצגות הדעות הקדומות של האדם נגד החי, במקרה זה הדרקון. כולם מפחדים מהדרקון האיום ורוצים להילחם בו. רודפים אותו בשל דעות קדומות, מכלילים עליו מתוך מה שהם חושבים שהם יודעים על כלל הדרקונים על פי המיתוסים השונים. הדרקון לבו טוב: "רגיש ובודד". כשפוגעים בו מגלים שיש לו דמעות ורגשות. "זה לא אשמתו שהוא מצויד בשלושה ראשים, ורק אלוהים יודע, שהוא היה מסתפק בראש אחד קטן ובכתף אחת רכה להניח אותו עליה". סופו של הדרקון רע ומר. האבירים הורגים אותו ללא כל חרטה. הסיום מעצים את הטעות שנעשית בפגיעה בדרקון: "השודדים שהגיעו מהר למקום, שלחו יד אל העין שלו הסגולה, אך מה שנצץ בתוכה לא היה יהלום, אלא דמעה גדולה" (שם, עמ' 31). "וככה הם הרגו שם את הדרקון הלא נכון..." (עמ' 31).

ד. בעל החיים כמעדן התנהגות ומשפר מצב חברתי

בחלק זה מצויים סיפורים המראים כי הילד בסיפור נתרם מהקשר עם בעל חיים, עידן את התנהגותו כלפי חברים והאחר, ובשל כך התקבל לחברת הילדים ומעמדו החברתי השתפר. קשר עם בעל החיים עשוי להקנות לילד תחושה של קבלה ואמון, ולספק לו קשר נטול ביקורת ושיפוטיות. קשר כזה מאפשר לו להיות פתוח יותר מבחינה רגשית ותורם לתחושת הקומפלטנטיות, הערך והביטחון העצמי שלו (Van Houte & Jarvis, 1995).

בסיפור של אורגד (1996) **ניקה שתיקה**, מספרת שירי לאימא על ילדה חדשה הנקראת בפי הילדים "ניקה שתיקה", היא אינה מדברת עברית ואינה עונה להם. למחרת, כשהילדים מנסים לתפוס אפרוחים שברחו מפנינת החי בשל חתול, תופסת ניקה אפרוח ומדברת אליו. הילדים לומדים לקרוא לאפרוח ציפּלֶוֹנֶק, וניקה לומדת לומר כמוהם: "ציפּלֶוֹנֶק – אפרוח, לא לברוח". האפרוח שבסיפור הוא סמל לבעל חיים רך ופגיע, ומעשה הצלתו ובחירתו להתחבא דווקא "ליד הרגלים של הילדה החדשה" (שם, עמ' 18), מסמן את בחירתו בה כמצילתו. האפרוח סולל דרך לשילוב ולכניסה של ניקה לכלל החברה. הסיפור מדגיש את קבלת השונה, וקליטת עליה, כמו את הדאגה לחי. בסיפור זה מופיע הפחד מהשונה – העולה החדשה. בעל החיים עוזר לילדים לקבלה לחברתם.

בסיפורה של בראל (1989) **הילד הכי חזק בגן**, מסופר על איתן מגן רינה שהיה "פשוט ילד מרגיז. מציק לכל הילדים בגן" (שם, עמ' 5). רינה הגנת צעקה עליו, דיברה עמו, הסבירה לו ו"הזמינה את הוריו לשיחה" (שם, עמ' 8). אבל דבר לא עזר. יום אחד הביאה רינה הגנת גור כלבים לגן. רונן החזיקו בידו וכל הילדים ליטפוהו בעדינות. רק איתן נשאר בצד, וכשניגש לבסוף, משך לגור בזנב, וזה יילל. רונן קרא לאיתן "טיפש" ואיתן רצה להכות אותו ולהוכיח לו שהוא "הכי חזק בגן!" (שם, עמ' 19). רונן דחה את העימות למחרת, "כי היום אני צריך לטפל בגור הקטן" (שם, עמ' 19). רונן היה מוטרד, וכשנרדם לבסוף חלם על איתן ש"הופך לאריה ומתנפל עליו ו...". (שם, עמ' 24). בבוקר "הקרב" עמד להתחיל, אך לא יצא לפועל כי הכלבלב הקטן ליקק את רגלו של איתן והתיישב ברכות בחיקו. הילדים עמדו בתור וליטפו את הגור הקטן שהיה בידיו של איתן (שם, עמ' 34), וזה האחרון שכח את הקרב. הכלבלב הקטן קירב את איתן לחברים בגן ואפשר לו להראות את הצדדים הרכים שבו ולתקשר עם חבריו המלטפים: "כן, השיב איתן, אבל בזהירות, כדי שלא תכאיבו לו". המסר הערכי של מניעת אלימות ופתרון בעיות ובדרכי נועם שזור בסיפור ומודגש בסופו: "ומה עם המלחמה? בכלל לא היתה מלחמה" (שם, עמ' 36). הכלב עזר לאיתן לעדן את רגשותיו וסלל לו את הדרך לחברת הילדים.

הסיפור **גם שוגי הרגיש יכול להרגיש** (אבורמן-עידן, 2000), מקדם את ערך "צער בעל חיים". שוגי היה כלב שניתן היה לראות עליו שהוא מרגיש את כאבם של הילדים כשנחבלו או בכו. יוני וחבריו בעטו בשוגי וזרקו עליו אבנים. הילדים מצאו אותו לאחר התעללות קשה, וקראו לו וטרינרית. היא, מבלי לדעת, קראה ליוני שיעזור לשאת את שוגי למרפאה. "יוני נכנס, דמעה ירדה על לחיו, והוא אמר: 'אני מצטער, אני לא התכונתי...' באמת. לא חשבתי שגם לכלבים כואב כמו לילדים... ואני מתחרט על מה שעשיתי לו... לעולם לא אפגע עוד בבעלי חיים" (שם, עמ' 22-23). יחסו של יוני לבע"ח ולחברים עבר עידון ושינוי בשל המקרה. בעלי חיים עוזרים לילדים לעדן את התנהגותם, ללמוד על סבלנות וסובלנות, הימנעות מאלימות ואחריות כלפי בעלי החיים. אלו מקרינים ומשפיעים גם על יחסיהם החברתיים.

הבעל החיים כחיית מחמד / יחסי דאגה, חברות ומשחק

ביצירות אלו בעל החיים מיוצג בדרך כלל בתכונותיו הזואולוגיות הריאליות. היצירה הספרותית מבליטה את אהבת הילד לבעל החיים (חובב, 1996). בדרך כלל לבעל החיים בסיפור כזה יש שם פרטי, ואהבת הילד ודאגתו לבעל החיים מובלטת. "הדגש הוא על האהבה, הדאגה, ההזדהות ורגשות אחרים שמעורר בעל החיים בלב הילד. זהו גם הערך החינוכי החשוב של יצירות אלו" (האופטמן, 2006). בסיפור **איה פלוטו** (גולדברג, 2011 [1957]) שהוצג בפירוט בקטגוריית "סיפורי המסע" לעיל, מתוארים יחסי דאגה חברות ומשחק בין הילד לפלוטו. בסיפורה של ברגשטיין (2008 [1949]) **ויהי ערב**, הילדה מנסה להתחבר עם הדוגרת, ומבקשת ללסוף את התרנגולת בחצר. זו נבהלת ובורחת. בלילה באה הילדה ללול. כל הלול נרעש: "אסור לך, אסור לך להיכנס!" אבא כועס, והילדה מסבירה שרצתה לפייס את התרנגולת הנבהלת. "חיש הביתה ילדה לא טובה..." אומר לה אבא. למרות השפה הקשה השניים מתפייסים: "אבא מרים בחיבוק רחמים את בתו הטובה, הטובה." ישנה חזרה וניגודיות לאמירה קודמת. למרות טעותה של הילדה יש סליחה וקבלה. הספור עוסק ביחסי אב ובת, בכעס ובפיוס, בדאגה ובאהבה. האב דאג לתרנגולות בלול ולכך שלא תופרע מנוחתם. הילדה רצתה לפייס את התרנגולת. והסיום: "וכשאבא נשק לה אוהב וסולח, נשק לה גם הירח".

בסיפור **שמוליקיפוד** (כוש, 2009 [1955]), גדי חולה ועצוב. אין לו חברים. לפתע שמע רשרוש בחלון וראה כדור קוצים. גדי נענע את סורגי המיטה והקיפוד נבהל ומתכדרר. הקיפוד מסביר שכך הוא נוהג כשהוא מפחד. גם גדי מנסה להתכדרר. "אנחנו חברים טובים. לשנינו קוצים על הראש", אומר גדי. בסיפור דיבור ישיר המדגיח את ערך החברות: "גם אני חיפשי חבר. גם לי היה עצוב לבד." "יופי כשחברים ישנים יחד באותו חדר!". בבוקר עוזר גדי לשמוליק להסיר את התותים מקוציו. שמוליק מתגעגע להוריו והם נפרדים כחברים. ערך אהבת הטבע בא לידי ביטוי ביחסי הילד והקיפוד: "אני מבין אותך. לפעמים גם אבא ואמא שלי מחפשים אותי ודואגים לי" – שמוליק מקביל בין עולמו שלו לעולמו של הקיפוד החוזר להוריו.

דורון (2000) מצאה כי בעלי חיים בבית מעניקים תרומה נפשית בספקם אהבה ללא תנאי וביטחון, עוזרים בפיתוח רגש אחריות ואמפתיה, דימוי והערכה עצמית. מבחינה חברתית מהווה בעל החיים מקור לתמיכה חברתית, חבר למשחק ומתווך חברתי. בעל החיים מאפשר לילד חוויה של טיפול בזולת, למידה על מעגל החיים, ומעודד אינטראקציות משפחתיות. מבחינה פיזיולוגית נמצא כי נוכחותו של בעל החיים תורמת להפחתת קצב פעימות הלב, לחץ הדם והורדת החרדה. בעלי חיים רבים (ובמיוחד כלבים) משמשים כחיות מחמד לאנשים, ילדים וכן למשפחות, הבוחרות לאמץ ולגדל בעל חיים בביתן. הדבר נעשה בידיעה כי הטיפול מחייב ודורש השקעה. בעל החיים הופך לחלק אינטגרלי מהמשפחה. חית המחמד מעניקה חום, אהבה ותמיכה ללא תנאי. החיה הינה מקור לשעשוע, מקלט והסחה בעת מריבה, מחזקת בעת משבר משפחתי, מספקת ביטחון ועוד.

בסיפור **אביתר והעכבר** (בן שלמה, 2015), נבנה קשר בין אביתר לעכבר הגר גם הוא בבית, לא כחית מחמד "רשמית". העכבר, שצר לו החור בקיר, מבקש לישון עם אביתר. אביתר והעכבר מתקשרים בשפה המובנת רק להם: "אבודה בודה בודה..." "בלמי מלנתלף, אני פשוט אחר! אתה ילד ואני עכבר, ככה זה. אתה כזה שמנמן ואני כזה רזה". העכבר נעלם בחור שבקיר, ואביתר חושש שאולי העכבר עזב כי הוא אחר ואינו יכול לדבר. אימא מנחמת את אביתר. החברות בין השניים נרקמת למרות השונות ולמרות חוסר השפה המשותפת.

בסיפור של חלף-גבאי (2002) **שני חתולים על ספסל אחד**, מוצגים שני חתולים. גברת עוברת ומביטה, ילד מיילל לעברם, והשכנה מאכילה את החתולים בקערת גבינה. שני החתולים רוצים בגבינה. "חתול אחד כועס מאוד... חתול שני נוזף כל-כך..." "החתולים מסתובבים זה אחר זה, נחים מעט ושוב חוזרים לקערה, והפעם מלקקים יחד. הסיפור מסתיים כשם שהתחיל בתמונה שלוה של שני החתולים. הסיום מדגיש את החברות, ההשלמה, השיתוף והפיוס שבין השניים. בני האדם מוצגים כמביטים, משתעשעים ביללה לעברם, וכמאכילים ודואגים.

בסיפור החתולים של סבתא נעמי (רות, 2003) מגדלת סבתא נעמי חתולים באהבה. החתולים מוצגים בשמותיהם. החתולה פרנצ'סקה נעלמת, וסבתא דואגת. בבוקר היא מופיעה ועמה גוריה. סבתא מרפדת סלסלה לגורים ולבסוף מוצאת אותם בארון. החתולה פרנצ'סקה מסמלת את האם הדואגת כאימא / כסבתא לילדיה-חתוליה. בסיפור קיימת חזרה להדגשת דאגתה של הסבתא לחתוליה "ולכל חתול – שם מיוחד, היא סופרת אותם אחד אחד" (שם, עמ' 4). היא חוזרת וסופרת כבדיקה לשלומם. ישנה האנשה במטרה לקרב את הילד לבעל החיים. הדבר תורם לחיזוק הערך של אהבת החי: "חולדניקו הצולע" (שם, עמ' 6), "פרנצ'סקה השמנה" (שם, עמ' 5). הסיפור מסתיים בתיאור הסבתא הישנה עם כל חתוליה. סיום זה תורם להגברת הערך המובע בסיפור, לדאגה ואהבה לבעלי החיים.

יותם, בסיפור **אין חיה כזאת** (הורן, 2001), רוצה לגדל חיית מחמד בבית, חיה מיוחדת. הוא מבקש בעל חיים "עגול, קטן, אבל לא קטנטן, שקט, רך, שעיר וחם" (שם, עמ' 17). הוא כמעט מתייאש "והתחיל לחשוב שאולי אין חיה כזו כמו שהוא רוצה" (שם, עמ' 19). אצל השכנה הוא מגלה גורי חתלתולה קטנים ומבין שזה בעל החיים אותו הוא רוצה לגדל. בסיפור תבנית חוזרת בדיבור ישיר של דיאלוג בין יותם לאמו: "'אז אולי אתה רוצה פיל?' שאלה אמא ועיניה צוחקות" (שם, עמ' 10). הסיפור מסתיים בשאלה שבאה לשתף את הקוראים ולקרב אותם לחוויית הסיפור: "ומה אתם חושבים ענתה לו אמא?" (שם, עמ' 25).

הסיפור של יבין (2005) **החתול דלעת משנה את הדעת** מסופר בגוף ראשון, דבר המגביר את תחושת האמינות שהוא מעורר. הילד טוען "שהוא אוהב כמעט, כמעט הכל. אבל את החתולים – אני פשוט לא יכול לסבול!". המנייה של כל הדברים שהוא אוהב מעמידה בניגוד את הדבר היחיד שאינו אוהב – חתולים. במהלך הסיפור ישנם סוגריים להוספת מידע. החתולים מצד אחד נחמדים ומצד

שני שורטים ובסוגריים מצוין "זוהו כואב נורא". גם אבא מציין שאותו חתולים מעצבנים. אחרי כמה ימים אבא מגיע עם ארגז ובו גור חתולים ג'נג'י. בדף הבא הגופן משתנה לגדול מאוד וצבוע ירוק: "ברור! היה בפנים גור!" בתוספת איור גדול של הגור מציץ מהקופסה. הכתוב בסוגריים בהמשך מוסיף מידע על רגשותיו של הילד במפגש עם הגור: "חתולון ג'נג'י קטן (ולא איכפת לי לומר גם: מתוק)". הילד ואביו מטפלים בחתול. ו' החיבור מדגישה את העשייה הרבה והעיסוק בטיפול בחתול: "ונגבנו מהר... ואבא מילא... ומזג לדלעת... ועטף אותו...". הקשר בין הילד לחתול מופיע בדיבור ישיר: "בעצם כן, אני אוהב את דלעת, כי הוא החתול ששינה לי את הדעת". מופיעה שאלה להדגשת אהבת החתול והאם: "ומה אני אגיד לכם? גם לה הוא שינה את הדעת". החתול הפך לחלק מהמשפחה. הילד מבטיח שיטפל בו יפה, והחתול נשאר.

בסיפור **אני רוצה פיל** (יוסף, 2001), גיבורת הסיפור, ביקשה מהוריה לגדל בבית בעלי חיים שונים: פיל, אריה, צב, ג'רפה, סוס, גמל, כבשה וזוג פינגווינים. בסיפור דיבור ישיר ותבנית חזרתית. הילדה מבקשת בעלי חיים שונים, אבא מוצא סיבה מדוע לא להכניסם הביתה, וגם אימא מביעה את דעתה. ואז הילדה אומרת: "טוב, אמרתי, 'אני מוותרת, מוטב אחפש לי חיה אחרת'". ולבסוף – כשתחבולתה מצליחה – אבא ואימא בעצמם מציעים לה כלבלב: והיא אומרת: "'אימא! אבא! קראתי, 'תודה! אני מאושרת. כלב אני רוצה ולא אף חיה אחרת!'" ההורים מודעים לכך שזו תחבולה, אך בכל זאת משתתפים ב"משחק" עם בתם: "אימא צחקה: 'נציע לפינגווינים להתגורר בתוך תא ההקפאה של המקרר' – תשובה אבסורדית לבקשה אבסורדית. סיום הסיפור מדגיש את היחסים המשפחתיים: "ההורים שלי הסכימו להכניס הביתה כלב בלי היסוס, רק מפני שפקשתי קודם פיל, אריה, ג'רפה וסוס". הדיאלוג של הילדה עם הוריה מדגיש את ערך אהבת בעלי החיים בכך שההורים מסבירים לילדה מדוע אי אפשר לגדל את בעלי-החיים שהיא מזכירה בבית בשל חוסר תנאים מתאימים: "טלה זקוק לאמו הכבשה ולחבריו הטלאים. נדמה שאצלנו בבית לא יהיה לו נעים".

בסיפור של טולמן (2015) **את מי לב הכי אוהב?** אבא מגיע עם מתנה. הילדים מנסים לנחש מה בקופסה ומגלים כלב. הם רבים למי מהם הוא שייך. אבא מסביר להם שכלב רגיש למריבות. "כלב כזה ידידותי ואוהב, כדאי שנקרא לו לב", מציע אבא. הילדים מתחרים כדי לקבוע למי הכלב שייך. אבא טוען שהכלב שייך לכל המשפחה. הילדים חושבים "איך לרכוש את לבו של הכלבלב". רות חושבת: "רק חיבוק וליטוף! על ברכי יתנמנם מכורבל ורך, ואלי הוא ירגיש הכי שייך". לאחר חודשים, השלושה רוצים לבדוק את מי לב הכי אוהב. כל אחד מהם מפינתו, קרא לכלב לבוא אליו. לב פרץ ורץ לאימא שאמרה, שלב של כולם. בסוף הספור מעין האנשה: "קפץ מידי אימא, רץ ודהר, כאומר, אני של כולכם... ואני מאושר".

הסיפור **אוליבר** של צפרוני (2011) מסופר מנקודת ראותו של הכלב, שבפתיחת הסיפור מתאר מצוקה: הוא מוכנס למכונת חשוכה, ואחר כך לתא חשוך. הציור מראה שזוהו רכב של לוכדי כלבים. בבוקר הוא רואה מולו כלבים שונים. "אוף, אני רעב... אני צמא... קר לי... אבל יותר מכל אני רוצה ליטוף על הראש". אנשים מגיעים לכלביה לאמץ כלב. שתי נשים מגיעות לכלביה ובחרות בו למרות

שהוא צולע. הוא נוסע אתן הביתה בחשש. "אל תפחד, אוליבר שלי", אומרת מיטל. בבית מחכים לו: "מיטה חדשה, קולר חדש, רצועה חדשה... ואפילו קערית אוכל ומים... הכל חדש-חדש!" בהמשך, מצטרף גם דוג'ר השובב, הכלב המבוגר, ואוליבר שומר עליו. בסוף השבוע הם נוסעים עם מיטל לסבתא. אוליבר אוהב את המשפחה שלו: "איזה כיף שיש לי משפחה כזאת – קצת משוגעת, אבל זאת המשפחה שלי". הסיפור מדגיש את הצורך באימוץ כלבים מהכלביות ובעיקר אימוץ כלבים מבוגרים, שאין להם דורש.

ו. סיפורי בע"ח כמענה לצורך פסיכולוגי-טיפולי

כוחו של הטקסט הספרותי לאפשר עיבוד תכנים פנימיים שהילד מתקשה בהם ולעסוק בהם ישירות. ספרות זו מהווה אמצעי עזר שבאמצעותו ניתן לחוות את העולם הפנימי. הסיפור מפעיל את מכלול המנגנון האישייתי – ובכללו את החלקים האינטלקטואליים, את עולם הדמיון והחוויות האישייות (פלג, 1994; אשבל, 2002).

פיצי הכלבה מספרת על התמודדותה של המשפחה שלה עם מות האב, בסיפור **פיצי מספרת על אבא של אסף, אלון ותמר** (זוהר, 2002). המאורעות מובאים מנקודת ראותה של פיצי הכלבה, שאומצה על-ידי משפחתו של אמיר האב, והפכה לחלק מהמשפחה: "אנחנו מטיילים, נוסעים ומבלים, ואני תמיד אתם". בבוקר סתיו אחד: "אבא אמיר יצא למילואים ומשם הוא לא חזר". ילדיו נוסעים לטיולים בלעדיו, הם ממשיכים בחייהם, אך הם "זוכרים, מתגעגעים ובוכים". פיצי מספרת על ביקוריהם בקבר האב, ועל ניסיונותיהם למצוא שמחה בחייהם ולהעיף עפיפונים כפעם. הסיפור מסתיים בתקווה שאולי יום אחד, "אימא עוד תעיף את העפיפון הגדול". הסיפור מלמד על התמודדות המשפחה עם האובדן והיותה של הכלבה חלק מהכאב.

בסיפורה של גרובמן (2000) **משקפים לנמש** השלכה של מצב אתו מתמודדים ילדים רבים. הילד מספר כי שם לב לכך שנמש אינו רואה טוב ולכן הרופא החליט כי עליו להרכיב משקפיים. נמש שמע על כך, ברח ולא חזר. הילד, בעליו של הכלב, דואג לנמש הכלב ומתלבט איך לשכנע אותו להרכיב משקפיים. הוא מבין שנמש חושש שילעגו לו. לבסוף, רצונו של נמש לראות את הכלבה החדשה בשכונה גובר על החשש והוא מרכיב את המשקפיים. ליז הכלבה אומרת לו: "המשקפיים לא ישנו אותך. תמיד תישאר כלב נחמד וטוב". גם הילד מדגיש בשיח כי משקפיים לא ישנו את מהותו של נמש: "אני בטוח שמי שיכיר את נמש ויראה כמה כיף להיות חבר שלו, יבין שהמשקפיים בעצם אינם משנים".

סיפור נוסף בסדרה זו של גרובמן (2000), **נמש משקר**, נפתח בדיבור ישיר ובוודוי של נמש הכלב: "אתמול עשיתי משהו רע ובמקום לומר את האמת, שיקרתי". נמש נגע ללא רשות במתנה שהכין דניאל לאמו. הוא פגע בקופסה בכדור, ושבר אקווריום עם דגים. בניסיונו להציל את הדגים הציף את המרתף "יחד עם השולחן של דניאל, הכסא והספרים". כשדניאל מגיע, נמש מאשים את

פוג, חברו. דניאל מסביר לנמש, שחשוב לומר את האמת. דניאל מבקש מנמש להתנצל וכך הוא עושה. נמש צריך לשלם עבור הנזק שגרם בהבאת עיתון במשך חודש מהמכולת. נמש מבין ששגה: "אני את הלקח שלי למדתי. לא אשוב עוד לשקר, גם אם בטעות אעשה משהו רע". כמו כן, נעשית חזרה על הערך בסוף הסיפור לצורך הדגשה: "למרות שקיבלתי עונש, אני שמח. דניאל אינו כועס עלי יותר... אני את הלקח שלי למדתי. לא אשוב עוד לשקר". הכלב מבין שבעליו דואג לו ורוצה ללמדו להתנהג נכונה.

כלב נוסף, **מיצי** (אהרונוב ורוזובסקי, 2005) הינו כלב מעורב, שגיבורת הסיפור קיבלה מסבתא שלה ואשר גדל אתה מעת היותה תינוקת. מיצי משתף אותה בכך שהוא מתבייש בשמו ובכך שהוא חלש, פוחד מחרקים ועוד. הילדה מנסה למצוא תכונה שמייחדת את מיצי: "רציתי להגיד לו: זה לא נכון, ואיזה שטויות אתה מדבר, אתה הכי טוב ב...". אך אינה מצליחה לנחם אותו. כששיחקה במגרש, שלושה ילדים הציקו לה וחטפו את הכדור: "ופתאום מיצי הופיע בלי שום אזהרה..." והגן עליה. הילדה מלטפת אותו ומודה לו. ערך החברות והאהבה לבעלי חיים והקשר בין האדם לכלב, מודגש בדיבור ישיר ובסיום הסיפור: "מה אכפת לי שאני מין כלב כזה שלא מפחיד אף אחד. אז מה אם יש לי שם של חתול, ואני לא רץ מהר כל כך, העיקר שלך יש אותי, ולי יש אותך". הילדה נותנת למיצי לנצח אותה בריצה הביתה, כדי שיחוש הצלחה והערכה עצמית גבוהה יותר ותחושת מסוגלות.

רווה (1997) בסיפור **פורים זה שם של כלב** מספר על רני שנולד בפורים, "לא יודע לצחוק ולא יודע לספר בדיחות". הוא מקבל גור כלבים ליום הולדתו וקורא לו "פורים". "פורים לא יודע לעשות דברים שכלבים אחרים יודעים... אבל פורים יודע לעשות מעשי ליצנות והפתעות". ביום הולדת בשנה אחרי, סבא דוד הביא בקבוק יין ישן ומשובח, ורני התעקש למוזג את היין. הבקבוק נשמט מידו והרס את העוגה. רני הצטער "וחש אשמה רבה. מה שווה המסיבה, אם רני לא ידליק הנרות על העוגה?". לפתע נכנס לחדר פורים הכלב ועל ראשו כובעו של סבא דוד. הכלב נבח רמות, דבר שלא עשה עד כה. "נעמד על הרגליים האחוריות, ניתר לגובה, עשה גלגול באוויר...". כולם צחקו בקולי קולות. התברר שפורים אכל את העוגה והיין, ולכן הפך שיכור. "רני צחק כפי שלא צחק מעולם... הוא חיבק את פורים הכלב שלא יודע לעשות דברים, אך יודע לעשות מעשי ליצנות והפתעות". פורים בעצם "מציל" את מסיבת יום ההולדת של רני ומשעשע את כולם. בזכותו רני קיבל מתנה מיוחדת השנה "לספר בדיחה ולדעת לצחוק".

בסיפור של קרמר (2001) **דרקולי של דותן**, מוצא איתן נחמה בעולמו הדמיוני בחברו הדרקון, העוזר לו להתמודד עם רגשותיו ותסכוליו. דותן מגיע בדמעות ל"מערה הסודית" וקורא לדרקון המערות שלו. הוא מספר לידו כי ברח ממסיבת יום ההולדת של חברו מאחר שאמרו שמתנתו מכוערת וקראו לו "דותן הבכין" (שם, עמ' 8). דותן נותן לדרקולי ליום הולדתו את המתנה שהכין לרינת. הדרקון משתף את איתן בכך שגם הוא רגיש ופגיע: "כשעצוב לי מאוד, יוצאות לי דמעות... אך אם פוגעים בי – אני גועש" (שם, עמ' 19). למחרת שוב מציקים הילדים לדותן שלומד לבטא את כעסו באמצעות הדרקון: "כשהדרקון שלי כועס הוא נושף ככה! צעק דותן" (שם, עמ' 24). הילדים

רצו להיות דרקונים כמוהו ונשפו אף הם, ושיחקו עמו תופסת דרקונים. בהמשך נתן דותן לדרקולי את "השבול הכי יפה באוסף" (שם, עמ' 32). הסיפור מסתיים במשחק וצחוק משותף שלהם. דותן חוזר לדרקון חברו, גם כשטוב לו, וכשבועיותיו נפתרו. דותן לומד להתמודד עם האתגרים שמעמידים בפניו חבריו. הוא לומד להתגבר ולהתחבר בעזרת הדרקון.

בעל חיים דמיוני נוסף מופיע אצל כרמי (2001), שבסיפורו **היפופוטמית על הגג** מספרת על דנה המטפלת בהיפופוטמית על גג ביתה: "העולם שקט שקט כשדנה על הגג עם ההיפופוטמית שלה" (שם, עמ' 4). הגג והטיפול בהיפופוטמית הדמיונית משמש לה מפלט, כי בבית רעש והמולה, כל אחד בענייניו. השכנים, אבא ואימא וגם דודי מנסים להניא אותה מכך. ההיפופוטמית גדלה ודנה צריכה לטפל בה ולהביא לה יותר אוכל ושתייה: "זה מעייף. זה המון עבודה. וזה מרעיש בחדר המדרגות" (שם, עמ' 10). ושוב, השכנים וההורים מנסים להניא אותה מכך, בתבנית חזרתית: "דנה, זה מפריע". בהמשך אימא מנסה למצוא עם דנה פתרון כדי להוריד את ההיפופוטמית מהגג. דנה מבקשת מאבא עזרה בהעלאת דליי מים לגג, כדי לשטוף את ההיפופוטמית, אך הוא עסוק בטלפון. בערב, דודו אחיה רואה שאין לדנה מצב רוח, וכל המשפחה מתגייסת לשפר את מצב רוחה, ואהבתם ודאגתם לה מובעות בדיבור ישיר: "אולי נעלה אל ההיפופוטמית של דנה על הגג ונאכל אתה ארוחת ערב?" (שם, עמ' 20). הסיום, גם הוא מגביר את ערך המשפחתיות, בתארו את ארוחת הערב המשותפת על הגג: "דנה מצחקקת בין ביס חביתה לביס מלפפון: עם ההיפופוטמית על הגג פשוט לא צריכים לעשות שום דבר..." (שם, עמ' 24).

ז. יחסי האדם וחיות הבר – צייד מחד ומציל מאידך

סיפורים רבים מתארים את מפגשם של הילדים ובני האדם עם חיות הבר, ואת הדילמה בין גידולם בשבי כחיות מחמד, לבין השארתם בטבע, במקומם הטבעי. ניתן לראות מגוון של חיות בר המופיעות בסיפורים, גם כאלה שאינן חלק מסביבתו הטבעית של הילד במציאות.

מגן בסיפורו **מעשה בצב, כלב ושני ילדים** (2005), מספרת על ילדים שפגעו בצב, ועל כלב שהצילו. גיא ונאור מצאו צב בגן, צבעו וקישטו אותו, קראו לו צ'ק צ'ק והביאו לו עלים ופרחים לאכול. לפתע הגיע יובל עם כדור. הם רצו לשחק אותו, וכדי שהצב לא יברח, הפכו אותו על גבו. השמש הפתה על גחוונו והוא היה צמא, ניסה לקרוא לעזרה, אך קולו לא נשמע. פוקסי הכלב הגיע והדף את הצב ועופר הגנן בא ושטף את הצב והחזירו לצבעיו הטבעיים. הגנן מסביר לילדים שנהגו לא כשורה, והם מחזירים אותו לשדה, למקומו הטבעי.

בסיפור **הצב של אורן** (1977) אורן ואביו מחפשים יחד צב לאורן, אך אינם מוצאים. אורן עצוב. למחרת, אימא מוצאת צב, ולוקחת אותו לגן של אורן. כל ילדי הגן רוצים לטפל בצב: מביאים לו קופסה שתהיה לו לבית, צעצועים וספר. הילדים דואגים לו: "הוא רוצה לאכול...". אימא הביאה לו סלט מהמקרר של הגן. בהמשך יצא הצב מהקופסה והלך. אורן בכה. סיום הסיפור מדגיש את ערך

אהבת החי והטבע. הגנת, בדיבור ישיר, מסבירה לילדים: "צבים לא אוהבים להיות סגורים..". אורן מתנחם בכך שאולי אימא תמצא אותו שוב.

יונתן בסיפור **יונתן והיונה הלבנה** (אורגד, ללא שנה) פוגש במרפסת יונה לבנה שאינה עפה. הוא מכניסה לביתו, נותן לה מים, מקום לישון ופירורים מחלת השבת, אך היא אינה אוכלת. הגנן, העולה החדש, מסביר ליונתן, שכנראה מחר היונה תאכל. המוכר מסביר לו ש"ליונים צריך לבנות שובך". יונתן שם רשת מעל הקופסה כדי שהיונה לא תעוף. החברים שבאים לבקר אומרים שהיונה עצובה. "יש לה הכל, אמר יונתן. אוכל ומים ומקום טוב לישון". הגנן מספר ומדגים ליונתן שמקומה של היונה בטבע: "המשחקים של היונים מתקיימים באויר, בשמיים, שם הם יכולים להרים כנפים ולעוף גבוה לאן שהם רוצים". יונתן מתמלא רחמים כלפיה ומשחררה לחופשי. למחרת, היונה באה לבקרו. המסר מופיע שוב בסוף הסיפור: למחרת היונה חוזרת, ויונתן? "הוא הרגיש שהיא שלו. אני בטוח שגם אם תעופי רחוק – רחוק – תמיד תחזרי אלי". ... אומר יונתן ליונה. נוצר קשר של אהבה בינו לבין היונה.

בסיפור **התנין מצרים** (לפיד, 1987) מוצג תנין – בעל חיים שאין אנו רגילים לראותו גדל בבית כחיית מחמד. אבא מסביר שהוא הגיע מחמת גדר, דרך המוביל הארצי לכיור המשפחתי. עודד שם אותו בקערת מים והשיג עבורו שאריות דגים משמעון הדייג יום יום. בהמשך עבר התנין לאמבטיית תינוק, אימא אמרה שהתנין צריך תנאים מתאימים: שמש, מקום גדול וחברים. עודד לקח אותו לטיול. אנשים נבהלו ורצו לקרוא למשטרה. התנין סירב לחזור הביתה. עודד הזעיק את אבא. רכב של הספארי הגיע ולקח את התנין מצרים. עודד צעק: "אל תקחו אותו! הוא שלי! זה התנין שלי!" הנהג הסביר לעודד שלתנין יתאים להיות בספארי, שם "יוכל לשחות באגם מלא בוץ ולהתחמם בשמש ויהיו לו חברים תנינים וחברות תנינות". אבא ואנשי הספארי הבטיחו שעודד יוכל לבקר אותו שם. "עודד בכה כל היום. הוא התגעגע לתנין שלו. לפתע שמע דפיקות בחדר המדרגות ומצא שם את התנין מצרים, שגם התגעגע אליו: "ברחת מהספארי? שאל עודד וחיבק את ראשו של מצרים. מצרים חייך חיוך רחב ומעיניו זלגו דמעות". רמז לדמעות התנין. גם התנין נקשר לעודד.

נירגד (2002) בסיפורה **נשיקה לשפונזה**, מספרת על הג'ירפה שפונזה שגרה בגינה ליד הבית של מיכאל. היא ראתה שמיכאל מקבל נשיקה מאביו, ורצתה גם היא לקבל נשיקה. ביקשה הג'ירפה נשיקה מהכלבה בימבוץ, ומהחתול אוסקר, והם לא יכלו לנשקה בגלל גובהה. הציפור נתנה לה נשיקה לא נעימה – ניקור. היא מבקשת נשיקה ממיכאל והוא מסכים. הוא מבקש משפונזה להתכופף, מביא כיסא, ושולחן ומיטה, אך עדיין לא מגיע אליה. "הילד מיכאל היה עצוב, כי מאוד אהב את שפונזה וכל כך רצה לשמח אותה ולתת לה את הנשיקה שביקשה". לבסוף מצא פתרון וטיפס על העץ, ונתן לה נשיקה על הלחיים ועל העיניים. "שפונזה חייכה... וחלמה על הנשיקות החמות והמתוקות של מיכאל". מיכאל חוזר הביתה לארוחת ערב, וגם הוא מקבל מאבא נשיקה על כל עין. בטקסט חזרות להדגשת מאמציו לנשיקה: "וצוואר ארוך-ארוך-ארוך..." מיכאל מביא רהיטים ומנסה להגיע, אך כל פעם, כשאינו מצליח חוזר הכתוב "אבל שפונזה הייתה כל כך גבוהה, שהוא לא הצליח להגיע". הוא

טיפס עוד... וטיפס עוד" – להבלטת המאמץ. וכן: "ואחרי שעבר את כל הענפים הנמוכים ואחרי שעבר..." חזרות אלו מתארות את אהבת מיכאל לשפונזה ומאמציו להיענות לבקשתה ולנשקה. בסוף הסיפור, האב מנשק את בנו על העיניים, כפי שמיכאל נשק לשפונזה, בהקבלה, כשבאיור רואים גם את אימא מחייכת.

ימי בייך (2006) בסיפורה **לעוף עם סולי** מביאה את סיפורה של החסידה סולי שנולדה בדנמרק. אמה עזרה לה להתאמן למסע אל הארצות החמות. אימא מספרת לסולי שבדרך יחננו גם במקום שנקרא ישראל. כשהחורף הגיע, הגיעו החסידות לאגם החולה בישראל. גפן הגיע לבקר באגמון החולה עם סבתא עופרה המספקת מידע על המקום (המידע מצוי בצורת מכתב במעטפה המצורפת בספר). סולי מאבדת את הלהקה, והיא וסבתא מטיילות בארץ. סבתא שומרת על קשר מכתבים עם גפן. סולי מגיעה בטעות לגן החיות התנ"כי ונפצעת. סבתא עופרה דואגת שיטפלו בה. במרפאה חבשו את רגלה והרכיבו עליה טבעת לזיהוי. סולי מבקשת מסבתא עופרה בכותל "להוסיף בפתק גם בקשה בשבילי... מאלוהים... שאמצא את אמא שלי, ומהר". סולי ממשיכה לאילת, ושם אימא שלה מזהה אותה. סולי מספרת לחברותיה על טיוליה בארץ ועל סבתא עופרה. הסיפור מלמד על נדידת הציפורים ומקומות בארץ. הסבתא עוזרת לחסידה ומסבירה לה על הארץ, דואגת שיטפלו בה כשהיא נפצעת ומבקשת עבורה בכותל שתמצא את אימא שלה. האנשת החסידה וראיית הדברים מנקודת מבטה מקרבים את הקורא אל החסידה ואל אהבת החי והטבע.

סיפורם של הפילים מציג את דמותו ה"כפולה" של האדם, הפוגע וצד אותם מחד, וחומל ומציל מאידך. בסיפור **טינטורו פילה קטנה מאוד** של נורית זרחי (1993) מספרת סבתא לנכדיה על טינטורו, שציידים חטפו את אמה כשהייתה בת שבוע. טינטורו סירבה ללכת עם עדר הפילות ונשארה לבדה. הציידים מכרו אותה לבעלי קרקס. מר טנדרלי נקרא לטפל בה ולהציל את חייה. היא הבריאה, אך נשארה פילה קטנה מאוד וגדלה אצלו. מר טנדרלי חלה והודיע לטינטורו: "את מוכרחה להיות אמיצה וחזקה ולדאוג לעצמך... את צריכה לדעת שתמיד אני חושב עליך ואוהב אותך" (שם, עמ' 15). בעלי הקרקס ניצלו את ההזדמנות ולכדו אותה. כשהשתוללה, תכננו להיפטר ממנה. מילוש, עובד בקרקס מצילה ומחזירה לעדר הפילים ביער, שם מצויה אמה. "בודיצה התקרבה אל טינטורו... ובאור... ראו הכל איך נפגשות בודיצה והבת הקטנה שלה" (שם, עמ' 20). הסיפור בא להבליט את האכזריות שבאילוף חיות לצרכי שעשוע האדם ובניתוק בעל החיים מסביבתו הטבעית: מר טנדרלי מטפל בה במסירות ויוצא נגד בעלי הקרקס. הוא "הסית את החיות שלנו לא לבצע את התעלולים שלהם" (שם, עמ' 7). הסיפור מציג את הציידים באכזריותם. מילוש מציל אותה ואומר זאת בדיבור ישיר המגביר את אמינות הערך: "ואני רוצה להציל אותך" (שם, עמ' 17). יחסי אדם ובעלי החיים באים בסיפור זה לידי ביטוי כאשר מצד אחד האדם צד ופוגע בבעלי החיים ומשתמש בהם לשעשועיו, לצד האדם המגן ועוזר.

בסיפור **להציל את שימבה** (לויצקי, 2008) מוצג סיפור אמיתי. הסופרת אימצה את שימבה כחלק מתרומתה וסיועה לארגון צדקה המציל פילונים יתומים. בסוף הסיפור יש מידע על הארגון

ועל הקשר המיוחד שנוצר בין הסופרת לשימבה, הפיל שחי באפריקה בבית יתומים לפילים. הציידים ירו באמו והוא נותר לבדו ביער, ליד אמו המתה. בטקסט ביקורת על ציד הפילים. דפנה ואביה לקחו אותו לבית היתומים לפילים. אבא של דפנה ישן אתו ונתן לו חלב. הפילה השכנה דיברה אליו בפילית וניחמה אותו בליטוף חדק, עד שהוא נרדם. בבוקר מיהרה דפנה לרוץ אליו כי הבינה שהוא ירגיש לבד ובודד: "אל תפחד, [...] אני אשמור עלייך". לננה מציעה לו שהיא תשמש לו מעין אימא. דפנה מביטחה לשימבה: "מהיום אתה תהיה החבר הכי טוב שלי בעולם". בתחילה שימבה היה עצוב, לא רצה לאכול או לשחק. רופא הפילונים אמר שהוא זקוק ל"אהבה, המון אהבה". לננה אספה את כל הפילונים וגייסה אותם להצלת שימבה. הפילונים בבית היתומים הופכים "למשפחה החדשה שלו". שימבה עוזר היום לפילונים חדשים שמגיעים לגנון.

בסיפור **היונה הלבנה והנמלה הקטנה** (אבס, 1991) מוצג האדם כזה שפוגע ביונה ורוצה להורגה. היונה מצילה נמלה קטנה שכמעט וטובעת באגם. "תודה שהצלת אותי! יום יבוא ואני אציל אותך!" (שם, עמ' 6). היונה הלבנה צוחקת למשמע הרעיון: "את?! נמלה כל-כך קטנה, את תוכלי לעזור לציפור גדולה כמוני?" (שם, עמ' 7). בחלוף הזמן מבקש האיכר לצוד את היונה הלבנה לארוחתו. הנמלה הקטנה ראתה את הרובה המכוון ליונה הלבנה ו"ונשכה אותו נשיכה חזקה ומכאיבה" (שם, עמ' 8). היונה מודה לנמלה הקטנה על שהצילה אותה ממוות. גם סיומת הסיפור מדגישה "כך הצילה הנמלה הקטנה את היונה הלבנה ממוות". הנמלה הקטנה האמינה בכוחה וביכולותיה ויצאה נגד האיכר הפוגע בחי, ביונה.

ח. "סיפורי-ידע" המספקים ידע זואולוגי וביולוגי על בעלי החיים ואורחות חייהם

ישנם סיפורי ילדים המביאים ערכי טבע באופן דידקטי מוצהר, בתארם ובהסבירם תהליכים ותופעות טבע, ובספקם מידע על בעלי חיים.

בסיפור **מנין באת פרפר יפה?** (בר, 1999) פוגשים נורית ואלון פרפר יפה על פרח צהוב. הם רוצים לדעת מנין הגיע. אימא מסבירה להם שזהו "זנב סנונית, כי קצות הכנפיים שלו דומים לזנב של ציפור ושמה סנונית" (שם, עמ' 4). היא מזמינה את הילדים לחזור לשדה ולעקוב אחר הביצים שמטילה האם. הם רואים איך מהביצה בוקע זחל זללן שמחליף "את עורו מספר פעמים. הזחל הכין לעצמו פקעת משי והפך לגולם, ולבסוף הגיח מתוך הקליפה": "הגולם הפך לפרפר צבעוני! פרפר ושמו 'זנב סנונית'" (שם, עמ' 16). אימא סיכמה עמם את התהליך המחזורי. הילדים לומדים סקרנות וחקרנות, על המחזוריות שבטבע בגלגול הזחל לפרפר, סבלנות והתמדה במעקב אחרי היופי שבטבע.

בסיפורו של שביט (2008) **אם יתנו לך טוואי משי** לומד הקורא איך מטפלים בטוואי משי: צריך להכין להם בית עם מכסה מחורר, ולדאוג להם לאוכל – עלי תות טריים. בהמשך הם יגדלו, יטוו פקעת ויהפכו לגולם, לפרפר, שוב יהיו ביצים וחוזר חלילה. הסיפור מהווה מדריך מפעיל ומאזיר למגדלי טוואי משי. הסיפור כתוב בצורה מצטברת. לדוגמה: "אם מישהו ייתן לך טוואי משי, תצטרך

להכין לו בית". ההסבר לגבי איזה בית צריך הטוואי, נבנה על דרך ההשוואה לבתי בעלי חיים אחרים: "לצפורים צריך כלוב, לכלבים צריך מלונה", וכאן בא הפירוט, לפיו קופסת נעלים עם מכסה מחורר תתאים. בצד כל דף מאויר הגיבור המבצע את הכתוב והמוסבר ומוצגים תולעי המשי בתהליך ההתפתחות. הסיפור כתוב בצורה של דיבור למישהו נוכח: "תדאג להאכיל... תשמור על הפקעות...". התהליך מופיע לסיכום בקצרה ובאופן מאויר. בסיום הסיפור הילד מחלק טוואי משי לחבריו. הסיום מדגיש את התהליך המחזורי ואת הפצת הידע גם לחברים: "ואתה יכול לחלק לכל החברים והחברות, שרוצים גם הם, כמוך, לגדל טוואי משי". הסיפור מקרב את הילד לטבע ולחי ומעצים את הידע על גידול טוואי משי.

בסיפור **תרנגולת או תרנגול** (בן דור, 1995) חוגגים לסבתא יונה מנס ציונה יום הולדת עם כל המשפחה. הנכדים נתנו לסבתא מתנה אפרוח שלא יודעים "מה יצא ממנו כשיהיה גדול, תרנגולת או תרנגול?". סבתא מוסיפה מידע בדיבור ישיר: "אם יום אחד נמצא בלול ביצה, נדע שזו תרנגולת, ואם לא נמצא שום ביצה, ובוקר אחד נשמע מהלול: 'קוקוריקו! קוקוריקו!' נדע שזה תרנגול". לבסוף הבינו שיש תרנגול בבית. ביום ההולדת הבא קיבלה "מתנה בהמשכים" – תרנגולת שמנמנה: "מעכשיו לא אקנה עוד ביצים במכולת, כי תרנגולת כידוע, זאת הרי תרנגולת".

יותם ותובל הסקרנים מגלים ולומדים להכיר את הזיקית, בסיפורו של ויסהוף (2006) **מה שיותם ותובל גילו בחצר: הזיקית**. יותם הסקרן עוקב אחרי ציפורים וחרקים. הוא ותובל אחיו מתעניינים בטבע. הם פוגשים זיקית בחצר. הזיקית מדברת עם הילדים, אך מבקשת מהם לשמור בסוד את שיחתם. סבתא מגיעה לגינה ומסבירה על הזיקית המשנה צבעיה לפי הרקע והסביבה בה היא מצויה להסוואה. הזיקית סיפרה להם איך היא צדה, מתקדמת ומתגוננת מאויביה. יותם ראה את הגבשושיות המשמשות להחלפת צבעים. סבתא אינה מרשה לילדים לקחת את הזיקית לגן. הסיפור מסתיים בכך שהילדים מצאו קן של ציפור אותו יחקרו בהמשך.

סיפור של חורף של אומנסקי (1996) מספר על טיפה הנופלת על עורפו של תום, ביום סגרירי ומעונן. תום והטיפה אוספים חברים לטיול חורפי קצר מתחת למטריה. הטיפה התיישבה על פטרייה, על חילוון, נמלה, נחילאלי, קרפד, נרקיס ורקפת. כל אלו מלווים את הטיפה אל הים, ממנו באה. משם היא חוזרת לענן. הסיפור מזמן לילדים היכרות עם בעלי חיים וצמחים בחורף והטבע בעונה זו, וכן את תהליך מחזור המים. בסיפור חזרתיות. בכל פעם תום והטיפה פוגשים מאפיין אחר של חורף, ומצרפים אותו אל מתחת המטריה, בצורה מצטברת. צורת הפנייה וההזמנה זהה: "בוא אתנו, חלזון, לטיול חורפי קצר, יש לנו המון מקום, מתחת למטריה של תום". סיום הסיפור מדגיש את ערך החברות והלימוד: "כך בסוף היום, מתחת למטריה של תום, עמדו שם כל החברים ונופפו לטפה לשלום".

סיכום:

בעלי חיים מופיעים רבות בספרות הילדים מעצם היותם של אלה מסקרנים, מושכים את לב הילדים ומאפשרים להם להזדהות ולהבנות את הידע על עצמם ועל העולם. במאמר זה פגשנו מבוחר סיפורים אשר חושפים את הילד למגוון בעלי חיים, מהם החיים בסביבתו הקרובה ומהם החיים בטבע ובסביבה הרחוקה. הסיפורים מקדמים היכרות עם תופעות טבע ובע"ח, ערכי טבע כאהבת בעלי חיים, והבנת מקומן של חיות הבר בטבע. בסיפורים נוספים הוצגו יחסי אדם ובעלי חיים במגוון מבעים: גיבורי סיפור הנעזרים בבעלי חיים במסעם, ילדים החוששים מבעלי החיים, ילדים המוצאים נחמה, עידוד ותמיכה אצל חיות המחמד שלהם או אצל בעלי חיים דמיוניים. פגשנו את האדם ב"כיעורו", בצייד הפילים ובפגיעה והתעללות בחי, לצד אנשים טובים, המקדישים ממרצם וממשאביהם לטיפול בבעלי חיים והצלתם, מהצלת פילים ועד פעילות למען אימוץ כלבים.

ביבליוגרפיה

מקורות ראשוניים:

- אבורמן-עידן, ל' (2000). **גם שוגי הרגיש יכול להרגיש**. קרית גת: דני ספרים.
- אבורמן-עידן, ל' (1999). **מפתחות הקסם של דידי**. קרית גת: דני ספרים.
- אבס, ש' (1991). 'היונה הלבנה והנמלה הקטנה', בתוך: **סיפורים שאני אוהב לקרוא**. הוד השרון: עגור.
- אבס, ש' (2002). **חתול לבן, חתול שחור**. הוד השרון: עגור.
- אומנסקי, ע' (1996). **ספור של חורף**. כפר יונה: ליתם.
- אורגד, ד' (1996). **ניקה שתיקה**. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- אורגד, ד' (2000). **יונתן והיונה הלבנה**. קרית גת: קוראים.
- אליגון, ת' (1983). 'פרח לב הזהב'. בתוך: ד' גרדוש ות' אליגון (עורכות). **100 סיפורים ראשוניים**: חלק א (עמ' 22-23). תל-אביב: כנרת.
- אתר, ת' (2003). **האריה שאהב תות**. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- בהט, א' (1993). **הקיפוד הדוקר שהלך לחפש חבר**. תל-אביב: שמואל זימזון.
- ביירך, ימי, ע' (2006). **לעוף עם סולי. הרפתקאותיה של החסידה סולי בביקורה בארץ ישראל**. כפר יונה: ליתם.
- בן-גור, נ' (2006). **קיש-קיש קישטה!** קרית גת: קוראים.
- בן דור, ד' (1995). **תרנגולת או תרנגול**. תל-אביב: מודן.
- בן שלמה, ל' (2015). **אביתר והעכבר**. אופיר ביכורים.

בר, ע' (1999). **מנין באת פרפר יפה?**. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.

בראל, ע' (1989). **הילד הכי חזק בנגן**. תל-אביב: ספרית פועלים.

ברגנשטיין, פ' (1987). **ויהי ערב**. בני ברק: הקיבוץ המאוחד.

גולדברג, ל' (1957, 2011). **איה פלוטו**. בני ברק: ספרית פועלים.

גפן, י' (1986). **הדרקון הלא נכון**. תל אביב: דביר.

גרובמן, א' (2000). **משקפים לנמש**. הוצאת ג'י. או. גלריה לאמנות.

גרובמן, א' (2000). **נמש משקר**. הוצאת ג'י. או. גלריה לאמנות.

גרוסמן, ד' (1995). **איתמר פוגש ארנב**. תל-אביב: עם עובד.

דמיאלי, י' (1983). 'שמלת השבת של חנה'לה'. בתוך: ד' גרדוש ות' אליגון (עורכות). **100 סיפורים ראשונים**: חלק א (עמ' 78-79). תל-אביב: כנרת.

הופר, ר' (2002). **אילת מטילת**. אור יהודה: זמורה-ביתן.

הופר, ר' (2011). **שבלול בצנצנת**. אור יהודה: זמורה-ביתן.

הורן, ש' (2001). **אין חיה כזאת**. תל-אביב: ידיעות אחרונות.

הראל, נ' (1989). **איפה הסבלנות?** תל אביב: עם עובד.

ויסהוף, א' (2006). **הזיקית: מה שיתם ותובל גילו בחצר**. תל-אביב: משרד הביטחון.

זוהר, א' (2002). **פיצי מספרת על אבא של אסף, אלון ותמר**. ישראל: החברה למתנ"סים.

זרחי, נ' (1993). **טינטורי פילה קטנה מאוד**. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.

חלף-גבאי, ד' (2002). **שני חתולים על ספסל אחד**. אור יהודה: כנרת.

חפר, ר' (2003). **האוצר של צ'מבלו**. ירושלים: כתר.

טולמן, שולה (2015). **את מי לב הכי אוהב?**. יהוד מונסון: אופיר ביכורים.

טל, ח' (2000). **לא מפחד מכלבים**. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.

יבין, יונתן (2005). **החתול דלעת משנה את הדעת**. תל-אביב: עם עובד.

יוסף, ל' (2001). **אני רוצה פיל**. קרית גת: קוראים.

כהן, ש' (1988). **הארנב ממושי**. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.

כהן א', רוזובסקי מ' (2005). **מיצי**. ספריית פועלים.

כוש (1955, 2009). **שמוליקיפוד**: בני ברק: ספרית פועלים.

כרמי, ד' (2001). **היפופוטמית על הגג**. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.

לויצקי, נ' (2008). **להציל את שימבה**. אור יהודה: כנרת.

לפיד, שולמית (1987). **התנין מצרים**. ירושלים: כתר.

מאיר, מ' (1977). **הצב של אורן**. ירושלים: כתר.

מגן, ר' (2005). **מעשה בצב, כלב ושני ילדים**. קרית גת: קוראים.

נירגד, ליה (2002). **נשיקה לשפונזה**. תל-אביב: עם עובד.

נקאו, נ' (1985). **משהו צהוב ושחור**. תל-אביב: רשפים.
פוקס, מ' (תשס"א). **מי יהיה מלך היער?** ירושלים: קו לקו.
צפרוני, מ' (2011). **אוליבר**. יהוד: אופיר ביכורים.
קיפניס, ל' (1983). 'אליעזר והגזר'. בתוך: ד' גרדוש ות'. אליגון (עורכות). **100 סיפורים ראשונים**, חלק א (עמ' 20-21). תל-אביב: כנרת.
קרמר, ע' (2001). **דרקולי של דותן**. תל אביב: ידיעות אחרונות ומשכל.
רווה, א' (1997). **פורים זה שם של כלב**. קרית גת: דני ספרים.
רות, מ' (2003). **החתולים של סבתא נעמי**. תל-אביב: ספרית פועלים.
שביט, א' (2008). **אם יתנו לך טוואי משי**. קרית גת: קוראים.

מקורות משניים:

ארמון, ק' (2009). יוצאים להרפתקה – ז'אנר סיפרי מסע בסיפורי ילדים. **אתר הלול**. נדלה ב 15.3.16
<http://ha-lool.co.il/magazine/article.asp?id=1231&paid=1239>
אשבל, א' (2002). גישות טיפוליות במראה הביביליותרפית – זרמים ומגמות. **נפש**: רבעון לפסיכולוגיה, לטיפול, לטיפוח רגשי ולחינוך יצירתי, 12, עמ' 38-46.
ברגסון, ג' (עורך) (2003). **ספרי קריאה לילדים – קטלוג מנומק**. ירושלים: משרד החינוך והתרבות, קרן הספריות לילדי ישראל.
גוברין, נ' (2013). "כולנו אחרים – האחר בספרות: בין מיתוס למציאות". **מאזנים**, כרך פ"ג, גיליון 3, עמ' 2-4.
דר, י', שטיימן, י', לבנת, ח', קוגמן, ט' (עורכות) (2007). **ברוח הזמן: החזרת ספרות הילדים להקשרה ההיסטורי-תרבותי**. תל-אביב: מכון מופ"ת.
זורון, ש' (2000). הקשר בין ילדים לבין בעלי חיים – מגוון היבטים. **חיות וחברה**, 11, עמ' 8-19.
<http://animalsoc.tau.ac.il/articles/article.asp?id=532>
האופטמן, ש' (1996). ספרות ילדים הממוקדת בבעלי חיים: שש קטיגוריות למיון ספרותי ודידקטי. **מעוף ומעשה**, 3, עמ' 155-188.
האופטמן, ש' (2006). בעלי חיים כגיבורים ביצירות לילדים – דרכים להוראה ולהפעלה. **חיות וחברה**, 32, עמ' 4-11.
כהן, א' (1990). **סיפור הנפש: ביביליותרפיה הלכה למעשה** (כרך א). קרית ביאליק: אח.
לבנת, ח', ברעם אשל, ע' (2014). "שיקולי בחירה מושכלים בטקסט הספרותי לילדים". **עולם קטן**, 5, עמ' 54-89.
לנגר, א' (2011). קולו של "האחר" הערבי: דמות הערבי ויחסי יהודים-ערבים בשני ספרים לנוער מאת תמר ורטה-זהבי. **ספרות ילדים ונוער**, 132, עמ' 47-60.
מלחי, א' (2014). השונה – דמויות אינדיבידואליות בספרות הילדים החרדית – סיפורי חיות. **ספרות ילדים ונוער**, 136, עמ' 50-64.
נודלמן, פ' (2014). "האחר: אוריינטליזם, קולוניאליזם וספרות ילדים". **עולם קטן**, 5, עמ' 21-34.
נווה, ח' (2002). **נוסעים ונוסעות – סיפורי מסע בספרות העברית החדשה**. תל-אביב: משרד הבטחון.

סצ'רדוטי, י' (2000). **ביחד וכל אחד לחוד : על נמען מבוגר ונמען ילד בשיח הספרות לילדים**. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.

סרפל, ג'. (2007). תליין של אלוהים: קיצור תולדות היחס לבעלי חיים והאמונות לגביהם במערב. בתוך: ב' ארבל, י' טרקל. ומנשה, ס. (עורכים). **בני אדם וחיות אחרות באספקלריה היסטורית** ירושלים: כרמל, עמ' 15-32.

פלא, נ. (1994). כתיבה יצירתית והשימוש בה בשיחה הביבליותרפית. **כ"ן. כתב נפש – רבעון לטיפול ולחינוך יצירתי**, 3, עמ' 19-32.

קוגמן, טל (2007). "בין זואולוגיה לספרות ותרבות: התגלגלות סטריאוטיפים של החמור בספרות הילדים". בתוך: **ברוח הזמן: החזרת ספרות הילדים להקשרה ההיסטורי-התרבותי**. תל אביב: מכון מופ"ת, עמ' 189-236.

רודין, ש' (2015). הילדה החדשה: יצוגי ילדות בספרות הילדים הישראלית לגיל הרך. **חוקרים הגיל הרך**, 3, מכללת לוינסקי לחינוך, עמ' 55-80.

רוזנטל, א' (2006). **הערכים הגלומים בספרות הילדים לגיל הרך בחינוך הממלכתי**. עבודה לקבלת תואר מוסמך. המחלקה לחינוך. רמת-גן: אוניברסיטת בר אילן.

רוזנטל, א' (2006 ב'). **הערכים הגלומים בספרות הילדים לגיל הרך בחינוך הממלכתי. ספרות ילדים ונוער**, 125, עמ' 16-42.

רוזנטל, א' (2012). **ערכים בספרות ילדים ככלי לחינוך ערכי בגיל הרך בחינוך הדתי, החרדי ובחינוך היהודי מתקדם – מחקר משווה**. עבודת מחקר לתואר שלישי. המחלקה לחינוך. רמת-גן: אוניברסיטת בר אילן.

רוזנטל, א' (2015). **ערכים בספרות ילדים ככלי לחינוך ערכי בגיל הרך, בחינוך הממלכתי-דתי, החרדי-עצמאי והיהודי-המתקדם. ספרות ילדים ונוער**, 138, עמ' 75-93.

שנברג, ג'. בן-כנען, ר' (2011). **סיפורי בעלי חיים – מסיפור עממי לסיפור ילדים. חיות וחברה**, 44, עמ' 43-51.

תור-גונן, ר' (2000). בין שורות ובין צורות: רכיבים לזיהוי מסרים ערכיים באיור, בעיצוב ובטקסט של ספרים מאוירים לילדים. **עולם קטן**, 1, 41-70.

Montagu, A. (1983). **Growing young**. New York: McGraw Hill.

Peter L. H.(1991). **Literary Criticism: Criticism, Theory, and Children's Literature**. Oxford, UK: Oxford University Press.

Rose, J. (1992) [1984]. **The case of Peter Pan or the impossibility of children's fiction**. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.

Rothem, H. (2001). **The healing meaning of non-verbal dialogue an exploration of man-domestic dog reciproption**. A Dissertation in Partial Fulfillment of the Requirements of Anglia Polytechnic University for the Degree of Doctor of Philosophy. England.

Van Houte, B.A.& Jarvis, P.A. (1995). The role of pets in preadolescent psychosocial development. **Journal of Applied Developmental Psychology**, 16, 463-479.